

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

سر مقاله

توسعه و تقویت بنیه تحقیقاتی در آموزش و پرورش: نگاهی دیگر:

جندي است به يهانه پيدايش جوانه هاي عطف توجه به امر تحقيق در تشکيلات آموزش و پرورش کشور، در فواصل زمانی مختلف با خوانندگان گرانقدر فصلنامه در باب جگونگی توسعه و تقویت فعالiteهای پژوهشی در سطح وزارت آموزش و پرورش و اقدامات بعمل آمد به منظور نيل به اين هدف گفتگو می کنیم.

علاوه بر يك بحث کلي در باب ضرورت توجه بيش از بيش به امر پژوهش و مبنى ساختن تصميم گيريهای و سياستگزاريهای پژوهشی که در سر مقاله شماره ۴ سال ۱۳۶۷ به آن برد اخيم، تلاش شد تا در سر مقاله شماره ۱ سال ۱۳۶۸ در قالب شناساني مولفه های يك نظام تحقیقاتی، به ذکر نقاط قوت و ضعف دستگاه آموزش و پرورش در ارتباط با هر يك از مولفه های پردازيم. بدیهی می شود که در روزهای آغاز این حرکت، نقاط ضعف دستگاه پر ناقاط قوت آن فزونی داشته و شاید بدیدار شدن تئانه های احساس نیاز به احياء برنامه ها و فعالiteهای پژوهشی در سطوح بالای هرم مدیریت نظام تعلیم و تربیت به عنوان يگانه نقطه قوت و اميد آن زمان، قابل طرح بود.

سر مقاله شماره ۱ سال ۱۳۶۹ «سيماي آينده در نگاهی به گذشته» نام گرفت که در طی آن گزاريش مجملی از اقدامات و پیشرفت های حاصله در طول يك سال را که حقیقتاً می توانست باعث ایجاد دلگرمی و اميدواری بيشتر در میان دست اندر کاران امر تحقیق در عرصه آموزش و پرورش و همچنین کالية در دمندان و در داشتایان

تعلیم و تربیت باشد، عرضه نمودیم.

آنچه که در این مجال به آن خواهیم برداخت، مروری خواهد بود بر اقدامات و پر نامه هایی که در فاصله تاریخ انتشار سر مقاله گذشته و این سر مقاله یعنی حدود یکسال و آندی، طراحی و به مورد اجرا گذشته شده اند. به منظور حفظ یک واختی، این نوشتار نیز بر اساس همان الگویی که سر مقاله اولین شماره سال ۱۳۶۸ به رشته تحریر درآمد، یعنی مؤلفه های نظام تحقیقات، ارائه خواهد شد.

۱- نفوذ فرهنگ تحقیقات در کلیه سطوح نظام تعلیم و تربیت.

از این اقدام به عنوان بین نیاز یاد کردیم که بدون تردید چنین است. شکل گیری شورای تحقیقات وزارت را طلیعه بوجود آمدن این باور در بالاترین سطح مدیریت نظام، قلمداد کردیم که انصافاً تو رسانی است به منزلة نهاد مرکزی و هدایت کننده فعالیتهای پژوهشی در سطح آموزش و پرورش، نقش خود را به طرز قابل دفاعی ایفا کند. از جمله تصمیمهای مؤثر و کارساز این شورا، تصویب آئین نسخه تشکیل شوراهای تحقیقات استانی در اوخر سال ۱۳۶۹ بوده است که منجر به شکل گیری این شوراهای با ترکیبی از نیروهای درون و برون آموزش و پرورش در کلیه استانهای کشور شد.

در مدت کوتاهی که از تشکیل این شوراهایی گذرد، فعالیتها و تحرکات نشأت گرفته از استکارات و خلاقیت استانها، بسیار امیدوار کننده بود و فی الواقع سرعت نزج فعالیتهای پژوهشی در نظام تعلیم و تربیت را آهنگی بایسته بخشیده است. از جمله وظایفی که به عهده این شوراهای نهاده شده است، برنامه ریزی به منظور توسعه هر چه بیشتر فرهنگ پژوهش و رواج فعالیتهای پژوهشی در سطح مناطق تحت پوشش شناخته شده است که بس از تشکیل شوراهای تحقیقات استان، می تواند معرف گام بلند دیگری در جهت نیل به هدف پژوهش - مدار ساختن نظام تعلیم و تربیت در کلیه سطوح باشد.

امروزه در نزد اکثر متفکران و صاحب نظرانی که پژوهش را کلید اصلی حل معضلات و رفع بحرانهای آموزش و پرورش می دانند، کمال نظام پژوهشی در مسلح شدن کارگزاران اصلی و دست اندر کاران صحنه های عملی یاددهی - یادگیری به بینش و مهارت های لازم پژوهشی و برخورداری آنان از فرصتها و موقعیتهایی که بتوانند در چهار چوب انجام و ظائف روزمره، به پژوهش و تولید دانش جدید نیز همت گمارند، شناخته شده است.

اقدام پژوهشی، در نظامهای تعلیم و تربیت امروز دنیا، به عنوان یکی از اساسی‌ترین قابلیتها و وظایف کادر آموزشی بشمار آمده و سنت‌گرایی و ایستادی این نظامهارا مغلول تربیت معلمینی می‌شناسند که به عرض برخورداری از جنین پیشی، تصور می‌کنند که در عرصه یاددهی و یادگیری تمام آنچه که باید دانسته شود، دانسته شده و از طریق برنامه‌های تربیت معلم قبل و حین خدمت به آنان ارائه گشته است و یا اینکه اگر مقوله‌های هنوز ناشناخته باقی مانده‌اند، بر عهده متخصصین و تئوریسین‌هاست که نسبت به آنها فرمولهایی که کسب توفیق در گرسرو پکار استن آنها می‌باشد، همت گمارند.

حقیقت امر این است که در تحلیل نهایی، ایجاد تحرک و بروایتی مورد نظر در بیکره تعلیم و تربیت کشور، مستلزم برداشتن این گام تعیین کننده و تکمیل کننده در امتداد گامهای دیگری است که به منظور فراگیر ساختن تفکر و فعالیتهای پژوهشی در سطوح مختلف آموزش و پرورش تا کنون برداشته شده است. البته سخن در این باب فراوان می‌توان گفت که در این مجال نمی‌گنجد. لیکن به ذکر این نکته مهم بسته می‌کنیم که در نیل به جنین هدفی در جاده پژوهش، هر چند وظایف مهمی بر عهده شورای تحقیقات استانی قرار دارد اما نهادهای مهم دیگری در درون آموزش و پرورش، مانند تربیت معلم، نیز باید از این آرمان الهام بذیرفته و در طراحی و اجرای برنامه‌ها همسوی با این هدف عمل کند.

پژوهش علوم اسلامی

۲ – تعیین سیاستها و جهت‌گیریهای تحقیقاتی

در سرمهقاله گذشته گفتیم که وزارت آموزش و پرورش برای اولین بار در سال ۱۳۶۸ موفق به تدوین و انتشار مجموعه‌ای تحت عنوان «عنایوین و اولویتهای پژوهشی» شد. تسریدی ندادهایی که مناسبایی جهت‌گیریها و اولویتهای پژوهشی، امری زماننده بوده ولهمذا یکبار برای همینه صورت نمی‌بذرید. بدین خاطر شورای تحقیقات وزارت، تجدیدنظر در این مجموعه را در دستور کار سال ۱۳۷۰ خود قرار داده و امیدوار است با درگیر ساختن شوراهای تحقیقات استانی و همجنین کسب آراء و نظرات طیف وسیعتری از صاحب‌نظران، موفق به تنظیم مجموعه سودمندتر و کارسازتری در این زمینه شود.

۳ – تامین و تربیت نیروی انسانی

گفته شد که آنکه رشد فعالیتهای پژوهشی، بستگی تام به

آنگ رشد نیروی انسانی و اجد شرایط دارد. همچنین اشاره کردیم که سیاست اتخاذ شده در این خصوص، به طرز واقع بیناندای نظر بر نیروهای درون سازمانی و نیروی برون سازمانی دارد.

برگزاری دوره‌های آموزش ضمن خدمت آمار و روش‌های تحقیق، جهت نیروهای شاغل در آموزش و پرورش توسعه برخی استانها و همچنین توسعه دبیرخانه شورای تحقیقات وزارت ادامه یافته و تعداد بیشتری تحت پوشش این برنامه‌ها قرار گرفته‌اند که بحمد الله منشاء آثار خیری در حوزه اشتغال خود نیز گردیده‌اند.

به عنوان نمونه براساس برنامه‌ریزیهای بعمل آمده توسعه دبیرخانه شورای تحقیقات و همکاری و مساعدت اداره کل آموزش‌های ضمن خدمت، در تابستان ۱۳۷۰ شاهد برگزاری دوره‌های مقدماتی و تکمیلی آمار و روش‌های تحقیق جهت اعضاء شورای تحقیقات استانها به صورت نیمه متمرکز خواهیم بود که قریب ۲۰۰ نفر را تحت پوشش قرار خواهد داد.

برنامه آموزشی جند رسانه‌ای که با همکاری دانشگاه پیام نور و صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران در دست تهیه است نیز خوبیخانه با پیشرفت خوبی روبرو بوده و امید است با اتسام این پروردۀ شاهد بسط و توسعه مطلوب اینگونه آموزشها در سطح کشور باشیم.

اذعان باید نمود که آموزش و پرورش در جذب پژوهشگران و تقویت بنیة پژوهشی خود از این طریق کماکان با مشکلات و معضلات عدیده‌ای مواجه است. در سرماله‌های گذشته، راه حل خروج از این وضعیت بحرانی و فراهم ساختن زمینه‌های جذب نیروهای کیفی را موكول به برخورداری دستگاه آموزش و پرورش کشور از یک موسسه تحقیقاتی دانستیم که حداقل بتواند امتیازات مادی و معنوی برابر با موسسات آموزش عالی کشور را به متخصصان ارائه دهد. خوبیخانه امر طراحی تشکیلات تفصیلی موسسه ملی تحقیقات آموزشی کشور به گونه‌ای جدی‌تر از گذشته در دست اقدام بوده و امید می‌رود قبل از پایان یافتن سال جاری به تصویب مراجع ذیربط برسد.

در زمینه استفاده از نیروهای دانشگاهی نیز اعتراف داریم که هنوز به وضعیت مطلوبی دست نیافتدیم. در این رابطه باید بلاعاصله اضافه نمود که انتظار بروز تحول در کوتاه مدت نیز واقع بینانه نبوده و موانع بسیاری باید بستریج از سر راه برداشته شوند. آموزش و پرورش در طی جند سال اخیر تلاش کرده است موانعی را که رفع آنها در حوزه اختیارات و مسئولیتهای دستگاه اجرایی تعلیم و تربیت

کشور است، بر طرف نموده و در این زمینه از تسویقات نسی نیز برخوردار بوده است. لیکن بخشن قابل توجهی از مسائل و مشکلات، متاخر از وضعیت اقتصادی اجتماعی کشور می باشد که مرتفع ساختن آنها تنها از عهده آموزش و پرورش بر نیامده بلکه اصولاً نسیان مند زمانی طولانی است.

در حال حاضر به وجه نسبتاً گسترده و قابل توجهی از وجود اعضاء هیأت علمی دانشگاهها به عنوان ارزیاب طرحهای پژوهشی و همچنین ناظر بر کیفیت اجرای آنها و به وجه مسحودتری به عنوان مجری طرحهای پژوهشی استفاده می شود. از جمله اقدامات بعمل آمده یا در دست اقدام جهت افزایش میزان همکاری و مشارکت نیروهای دانشگاهی نیز می توان به تهیه و تدوین مجموعه تجدیدنظر شده عناوین و اولویتهای پژوهشی، تهیه و تدوین آئین نامه اعطاء کمک مالی به پایان نامه های کارشناسی ارشد و دکتری دانشگاهها از سوی وزارت آموزش و پرورش و شاید مهمتر از همه، پیش بینی عضویت دو نفر از اعضاء هیأت علمی دانشگاهها در شوراهای تحقیقات هریک از استانها اشاره کرد.

در سرمهقاله های پیشین تولد ظرفیت نوین در خدمت حل مشکلات و ارتقاء کیفیت تعلیم و تربیت کشور را نیز مزده دادیم. شکل گیری انجمن ایرانی تعلیم و تربیت به عنوان یک نهاد علمی و غیر دولتی، البته دادن چنین مزده ای را منطقی جلوه می داد. اکنون بس از گذشت مدت کوتاهی، انجمن موفق شده است اعضا خود را به پیش از یکصد و پنجاه نفر افزایش داده و بعلاوه آمده است تا اولین سمینار علمی خود را تحت عنوان «موقعیت تحقیقات تربیتی» در کشور در سال ۱۳۷۰ برگزار کند که اطلاعیه مربوطه در چراید کنیر الاتشار به جانب رسیده است. انتظار می رو در مسندان و صاحب اجان تخصصی با حمایت بی شائبه خود از این تشکیلات علمی، زمینه حضور فعال و معنی دار این انجمن را در عرصه های تعلیم و تربیت کشور بیش از پیش فراهم سازند.

۴ - بودجه و اعتبارات

اعتبار پژوهشی وزارت آموزش و پرورش به موازات افزایش ظرفیت و قابلیتهای پژوهشی این وزارت، افزایش یافته است و شواهد و証ان حاکی از آن است که در آینده نیز آموزش و پرورش از حیث برخورداری از بودجه مناسب تحقیقاتی با مشکل مواجه نخواهد بود. در سال ۱۳۷۰ نیز همچون سال ۱۳۶۹، شاهد رشدی معادل حداقل صد درصد نسبت به بودجه سال پیش بوده ایم که بسیار راهگشنا

بوده است. لازم به ذکر است که عضویت کارشناسان برنامه و بودجه استانها در شوراهای تحقیقات استانی آموزش و پرورش نیز بینی شده است که این امر علاوه بر کمک به تقویت بنیه فکری شوراهای زمینه برخورداری از حمایتهای مالی برنامه و بودجه و تخصیص اعتبار مورد نیاز به استانها را فراهم می‌سازد.

۵ - کار بست یافته‌های بژوهشی

پرواضع است که بکارگیری یافته‌های بژوهشی در تصمیم‌گیریها و سیاستگذاریها توسط مدیران و کارگران نظام تعلیم و تربیت، نقطه عطف و فلسفه وجودی توسعه و تقویت فعالیتهای بژوهشی را تشکیل می‌دهد. این موضوع در نظامهایی که تحقیقات علوم اجتماعی و انسانی و منجمله تحقیقات علوم تربیتی هنوز از جایگاه مشخص و ثابت شده‌ای برخوردار نمی‌باشد، از اهمیت مضاعفی برخوردار است. افزایش بکارگیری یافته‌های بژوهشی می‌تواند تأثیر بسزایی در قوام یافتن نظام تحقیقاتی و عدم بکارگیری یافته‌ها موجه‌ترین قرینه و شاهد است که می‌توانند در بی‌تمر نشان دادن اینگونه سرمایه‌گذاریها بکار آید. الیه دستیابی به این هدف جندان سهل و آسان نیز نبوده و مستلزم توجه به ابعاد متعددی است که هر یک به نوعی در این جریان تأثیر گذار می‌باشد. از آنجاکه این مشکل گریانگیر سایر کشورها و از جمله کشورهای پیشرفته نیز می‌باشد، لذا شاهد مجموعه قابل توجهی از آثار مکتوب علمی در این زمینه هستیم که به ریشه‌یابی و ارائه راه حل‌های خروج از ایسن وضعیت برداخته‌اند. هرچند آگاهی از آنچه که اندیشمندان سایر جوامع در این خصوص اظهار داشته‌اند می‌تواند راهکشایی باشد، لیکن ضروری می‌نمود، تلاشی اصیل به منظور شناخت وضع موجود در نظام تعلیم و تربیت کشور صورت پذیرد که بحمد الله این مهم در قالب یک طرح بژوهشی به انجام رسید. امید است در آینده نزدیک پتوانیم چکیده‌ای از این تحقیق را از طریق فصلنامه به آگاهی خواندنگان برسانیم.

اقدامات متعدد دیگری نیز بعمل آمده که ضمن باسخگویی به نیازهای دیگر توأم‌شده است در هر چه متحمل‌تر ساختن امکان بکارگیری یافته‌های بژوهشی نیز مؤثر افتاد. از اهم این اقدامات می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

الف - انتشار بژوهشنامه آموزشی که در حقیقت خبرنامه تحقیقات آموزشی در کل کشور به حساب می‌آید. این نشریه به صورت فصلی منتشر شده و در هر شماره بخش‌هایی را به ارائه چکیده

طرحهای پژوهشی دفاتر حوزه ستادی، استانها و دانشگاههای کشور اعم از اتمام یافته یا ناتمام اختصاص داده است. پایاننامه‌های کارشناسی ارشد رشته‌های علوم تربیتی و روانشناسی نیز از طریق ارائه اطلاعات کتابشناسی هر یک معرفی می‌شود. این نشریه هم‌اکنون با تیرازی قریب ۳۰۰۰ نسخه منتشر شده و در اختیار کلیه مراجع، سازمانها و افراد ذیربیط و ذی‌علقه به امور پژوهشی قرار می‌گیرد.

ب - برگزاری سمینارهای سالانه ارائه یافته‌های پژوهشی بنایه تصویب شورای تحقیقات وزارت، انشاء الله هر سال سمیناری با دعوت عمومی جهت ارائه نتایج پژوهش‌های تحقیقاتی که در سال ماقبل آن به اتمام رسیده است، برگزار خواهد شد. اعید است برگزاری این سمینارها که در طی آن مجریان پژوهش‌های تحقیقاتی به بحث و تبادل نظر با کارشناسان آموزش و بروزش و همچنین سایر پژوهشگران و اندیشمندان در زمینه پژوهش بعمل آمده خواهند برداخت، زمینه مساعدتری جهت آگاهی و کاربرست نتایج، فراهم سازد.

ج - طرحهای تحقیقاتی کشوری

شورای تحقیقات وزارت به عنوان یک حرکت ابتکاری از سال ۱۳۷۰ مبادرت به راه‌اندازی بسنامه‌ای تحت عنوان «برنامه تحقیقات کشوری» گرده است بدین معنی که کلیه استانهای گشتو، به طور همزمان مبادرت به اجرای پژوهش‌های تحقیقاتی بر روی موضوعاتی که حسب تشخیص معاونتهای وزارت و تصویب شورای تحقیقات از اولویت برخوردار است بر اساس طرح و الگوی واحدی می‌نمایند. در سال جاری مجموعاً ۵ عنوان طرح تحقیقات کشوری (سراسری) در نظر گرفته شده است که عبارتند از:

- تهیه بانک سوالات استاندارد شده جهت امتحانات نهائی درس ریاضی پنجم ابتدائی و سوم راهنمایی.

- تابیر کلاسهای جبرانی در کاهش افت تحصیلی

- بررسی مشکلات و محدودیتهای برنامه کارورزی در هراکز و دانشسراهای تربیت معلم.

- بررسی رابطه آموزش‌های رسمی فنی و حرفه‌ای با استغال.

- سناسایی تنوع و فراوانی ناهمواریهای رفتاری دانش‌آموزان در دوره راهنمایی.

به نظر می‌رسد اجرای چنین پژوهش‌هایی منجر به شناخت

کامل‌تری از وضع موجود و دریافت تصویر واقع بینانه‌تری از آثار و تبعات سیاستهای اتخاذ شده گردیده و بدین ترتیب بتواند مسئولین و سیاستگزاران آموزش و پرورش را از مبنائی قابل اتکاء و مطمئن، جهت تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزیهای آتی برخوردار کند. بدین جهت انتظار می‌رود از جمله نتایج حاصل از راه‌اندازی این برنامه پژوهشی، محتمل‌تر ساختن امکان بکارگیری نتایج و یافته‌ها باشله در صورتیکه این برنامه در دستیابی به اهداف مورد نظر با توفيق قرین گردد در سالات آینده نیز به مرحله اجرا گذارده خواهد شد.

در پایان ضمن بوزش از اطالة کلام متذکر می‌گردد که توفیقات بدست آمده مرهون تلاش، باور و اهتمامی است که مجموعه کارگزاران امر تعلیم و تربیت نسبت به توسعه فعالیتهای پژوهشی از خود بروز داده‌اند و امید است با تداوم و تشدید این تلاشها، شاهد توفیقات بیشتر در ایجاد تحرک، بسیانی و تحول در نظام تعلیم و تربیت میهن اسلامی باشیم.

سردیبر

